

Studiedag 'Het gezin in Vlaanderen 2.0'

Maandag 15 mei 2017

Verslag van het panelgesprek

Panelleden

- **Bruno Vanobbergen** (Kinderrechtencommissariaat)
- **Katrien Verhegge** (Kind en Gezin)
- **Gily Coene** (VUB – Moraalwetenschappen, leerstoel Humanistiek)
- **Redouane Ben Driss** (psycholoog en psychotherapeut)
- **Petruschka Schaafsma** (Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam)

Moderator

Tim Pauwels

In het boek zeggen vele experts dat het klassieke gezin niet meer bestaat, en dat omschrijven wat een gezin nu is, uiterst moeilijk is. Maar er moet wel beleid rond gevoerd en in de praktijk mee gewerkt worden. Hoe doet Kind en Gezin dat?

- **Katrien Verhegge**

De laatste jaren groeit bij ons besef dat we tot geïntegreerd gezinsbeleid moeten komen. Kernwoord in verband met gezinnen is fundamentele verbondenheid. Dat moet beleid ook centraal stellen. Niet meer in hokjes denken. Zo globaal mogelijk linken leggen tussen verschillende beleidsdomeinen.

Concreet voor onze werking betekent dat minder in schotten werken. Schotten weghalen tussen kinderopvang, gezinsondersteuning vanuit preventie enzovoort. Zie ook de evolutie in onze Huizen van het Kind, die ook bruggen moeten leggen met VDAB, huisvesting, mobiliteit en andere sectoren.

We willen er mee voor zorgen dat gezinnen in totaliteit van hun keuzes meer ruimte krijgen.

Het boek stelt dat onze concepten over gezin achterlopen op de realiteit, dat het beleid doorgaans nog uitgaat van modelgezin als norm. Wordt er bijvoorbeeld te weinig rekening gehouden met eenoudergezinnen?

- **Gily Coene**

Elk gezinsbeleid gaat uit van normatief ideaal van een gezin. Je kunt daar niet aan ontsnappen, maar onze samenlevingen evolueren natuurlijk wel. Beleid aanpassen vraagt tijd. We denken nu

automatisch: het kostwinnersmodel bestaat niet meer, we zijn allemaal tweeverdieners – maar dat is ook niet altijd waar, zie eenoudergezinnen. Hier is niet voldoende aandacht voor.

Het is nuttig om niet alleen naar gezin te kijken, maar ook naar loopbanen: die zijn wel nog deels gestructureerd volgens kostwinnersmodel. Er moet nog gesleuteld worden aan work-life-balans. Die twee moet je altijd samennemen, ook in gezinsbeleid. Ons beleid draagt nog altijd sporen van een specifiek model gezin dat zich na WOII heeft ontwikkeld. Er werd in deze studiedag gerefereerd aan een gezin dat we nu niet meer kennen, maar je moet wel beseffen dat dit model maar een heel episodisch gegeven is geweest in de geschiedenis, en sterk verbonden met onze westerse welvaartsstaat – man, vrouw, huisje, tuintje en aantal kinderen. Maar vroeger was er veel meer diversiteit in samenlevingsvormen – de diversiteit in gezinsvormen nu is dus niet iets nieuws, maar wel anders dan vroeger.

Het voorstel van Vrouw en Maatschappij rond ouderschapsverlof lijkt me interessant (*gelanceerd op 14 mei – draait onder meer rond meer flexibiliteit in opnemen ouderschapsverlof, red.*). Het is heel concreet, en vertrekt vanuit de realiteit van co-ouders.

In het boek gaat Petruschka Schaafsma dieper in op de ‘gegeven verbondenheid’ van families, waarover te weinig gepraat wordt. Moet de overheid die verbondenheid waarderen, en dus toch een type gezin aanmoedigen?

- **Petruschka Schaafsma**

In de visie die ten grondslag ligt van gezinsbeleid, moet je meenemen dat mensen in allerlei verbondenheden pas ten volle tot bloei komen, en dat familie een specifieke verbondenheid is die niet zomaar te vergelijken is met andere banden. Dat betekent ook een ander soort taal aanreiken vanuit beleid, die ook vertelt wat je verwacht van mensen. We verwachten steeds meer, op gebied van zorg, opvoeding. De overheid trekt zich terug, maar we zeggen niet wie dat moet overnemen. Als we als vanzelfsprekend benoemen dat we fundamenteel met elkaar verbonden zijn, maakt dat veel duidelijk. Discussie of een plusouder voor een pluskind moet zorgen, is legitiem en belangrijk. De overheid moet wijzen op verantwoordelijkheid. En dan gaan mensen zelf kijken welke plichten eraan verbonden zijn.

Wat moet/mag overheid doen voor gezinnen? Wanneer moet er van overheidswege ingegrepen worden?

- **Bruno Vanobbergen**

Het kinderrechtenverdrag biedt een belangrijke sleutel: ouders zijn de belangrijkste opvoeders, en we moeten als overheid de ouders zo goed mogelijk daarin steunen. Als het moeilijk gaat, moet de overheid ingrijpen. Bij conflicten tussen kinderen en ouders zijn wij als kinderrechtencommissariaat aan zet. Kinderen hebben rechten, maar tegelijk heb je ouderlijk gezag – soms geeft dat moeilijkheden. Bij scheiding bijvoorbeeld kiest vader de ene school, moeder een andere school – het kind staat daar dan tussenin. Waar ligt de oplossing? In het boek pleiten Hans Van Crombrugge en ikzelf voor het model rentmeesterschap. Met het centrale idee: je hebt als ouder de plicht om het

kind onder jouw hoede te behandelen zoals je zelf behandeld zou willen worden. Dan heb je met het kinderrechtenverdrag meteen ook een goede kapstok. Consequentie is dat je de stem van kinderen altijd moet horen. Het kinderrechtenperspectief kan ons vooruithelpen in dagelijkse conflicten, maar absoluut ook bij bredere beleidsvoering. De nieuwe wet op de familierechtbank die duidelijk aandacht vraagt voor de stem van jongeren en kinderen, is een goede stap. Mensen zeggen: 'Je gaat die kinderen toch niet laten kiezen?' Daarover gaat het niet. Het is wel elke keer een oefening in hoe de stem van het kind in verhaal brengen. Dit is ook een uiterst belangrijke oefening als het over gezinsbeleid gaat.

- **Redouane Ben Driss**

Wat de overheid kan doen? Hulpverleners beter ondersteunen (tijd, vormingen, supervisie, intervisie), want velen zitten tegen een burn-out aan. Verder is er ook meer maatschappelijk 'weefsel' nodig – jeugdhuizen, speelplekken enzovoort. Het gezin is geen economisch gegeven. Collega's krijgen te weinig tijd om onderzoek te doen naar gezinnen. Er is te veel kortetermijnvisie en economisch gebaseerd. Gezin is de kracht van onze maatschappij.

Ik werk voornamelijk met migrantengezinnen, en ik kan u verzekeren dat gezin daar niet dood is. Wel zijn er nu verschillende vormen en structuren. De positie van vader, moeder en broers verandert. Ook grootouders nemen meer en meer verantwoordelijkheid en bieden steun. Zij vormen een neutrale ruimte, waar kinderen hun moedertaal kunnen spreken, kunnen spelen, en niet meer keizers zijn (vooral jongens nemen steeds meer macht binnen het gezin, zeker als moeder alleenstaand is). We psychopathologiseren de gezinnen te veel die wij zien – ze worden geconfronteerd met veel veranderingen, sociologisch, cultureel, in stad wonen... Veel van hun problemen vloeien daaruit voort.

- **Gily Coene**

'Wat kan de overheid doen voor gezinnen?' is een wat vervelende vraag – gezin kan ook een vrijhaven zijn die gevrijwaard is van overheidsbemoeienissen.

Gezin is veel meer. Je kan gezin definiëren vanuit beleidsperspectief. Maar de vraag 'wat heeft een kind/jongere/mens nodig aan zorg' is voor mij een nuttiger uitgangspunt voor gezinsbeleid. Heel tekenend dat in definitie die jullie voorstellen in het boek niet naar liefde en zorg verwezen wordt. De definitie is zeer functioneel. Er wordt wel over zorgafhankelijkheid gesproken, elkaar verzorgen. Maar er is veel meer nodig om zich te ontwikkelen. Dat gezin heeft daar een functie in. Als je het zeer functioneel bekijkt kun je een aantal taken uitbesteden – eten op school, opvang enzovoort. Maar er zijn ook functies die je niet door anderen kan laten overnemen.

Belangrijk is ook de omgeving rond een gezin, en hoe brokkelt dat af? Jeugdverenigingen en andere contexten kunnen heel ondersteunend zijn.

- **Katrien Verhegge**

Wat de overheid kan doen of niet, is een relevante vraag. Men heeft het vaak over een terugtrekkende overheid, maar dit wordt simplistisch voorgesteld. Ik heb zelf ook een dubbel gevoel bij postgezinsbeleid. Die verbondenheid is cruciaal, en die vertrekt vanuit de bakermat van het gezin. Dat hoor ik sterk in het verhaal van Ben Driss, die jongeren die nood hebben aan verbondenheid. De overheid moet daarop inspelen. Dat betekent dat je soms ook weer mag spreken van vermaatschappelijking van de zorg. Betekent dat dan dat de overheid niks meer moet doen? Nee – kijk naar kinderopvang, waar grootouders niet meer zo vaak als vroeger inspringen: daar moet de overheid een antwoord op bieden. Tegelijk heb je ook een tegenovergesteld voorbeeld i.v.m.

vakantie-opvang: buurten die zelf knappe initiatieven nemen. Dan moet overheid dit laten gebeuren en ondersteunen. Het is een en-en-verhaal. Maar: er is zeker aandacht nodig voor zwakke ouders die dit niet zelf kunnen organiseren. De overheid moet voor hen zorgen, én sterke ouders stimuleren om kwetsbare gezinnen mee te nemen in hun initiatief.

- **Petruschka Schaafsma**

Vermaatschappelijking van de zorg is problematisch als je het niet in een visie gefundeerd hebt. Je pakt zorg aan die nodig is, zonder eerst te zeggen dat dat veronderstelt dat wij een verantwoordelijkheid hebben tegenover elkaar. Dezelfde evolutie zie je bij welzijnswerk, dat vroeger de familie betrok bij hulp. Wat begon als Familie Groepsconferenties, heet nu veelzeggend de Eigen Kracht-benadering waarbij men een heel open gedefinieerd netwerk erbij betreft. We gaan nog meer van mensen verwachten, ook voor niet-familieleden zorgen bijvoorbeeld. Dan moeten we wel eerst verduidelijken dat we allemaal medeburgers zijn die verantwoordelijk zijn voor elkaar – dat lijkt me een heel hoog ideaal. Ik zou zeggen: mensen ervaren nog steeds die familieband, laten we daar dan ook recht aan doen, door dat uit te spreken, te expliciteren. En dan kom je op moeilijk punt: kun je daar een norm van maken? Wat we in elk geval wel moeten doen, is het zich aangesproken voelen tot zorg bieden aan familie serieus nemen.

- **Bruno Vanobbergen**

Wie moet tussenkomen als ouders verschillen van mening over opvoeding en wat moet het beleid doen? Vraag is altijd: waar is het belang van jongeren het best mee verdedigd? Als overleg niet lukt, heb je iemand nodig die iets extra doet, en dat is wat wij doen – cf. ‘weefsel’ dat nodig is (in dit geval om ‘juridisering’ te vermijden). Het motto van ons jaarverslag was: ‘er zijn te veel geschillen over verschillen’ – we moeten problemen niet juridiseren, maar proberen tussen mensen op te lossen. Als je van bij het begin rekening houdt met rechten van alle betrokkenen (kinderrechten, mensenrechten), dan heb je een constructief vertrekpunt en is dialoog mogelijk. Indien niet, dan loopt het bij een conflict sneller uit de hand en kun je het moeilijker rechtekken.

In Nederland is er een heel interessant initiatief aan de gang: de commissie ‘herijking ouderschap’. Dit draait rond de vraag hoe we ervoor kunnen zorgen dat de enorme diversiteit aan gezinnen vandaag voldoende tot haar recht komt – ook letterlijk. Het is een heel interessant rapport. Er wordt onder andere onderzocht: hoe kunnen we meeouderschap vandaag juridisch verankeren? Dat is belangrijk voor ouders, maar ook voor kinderen. Kinderen hebben bv. een stiefmama gehad, en willen na scheiding blijven contact houden, ook met stiefzussen en broers.

- **Petruschka Schaafsma**

Moeten we niet het recht van het gezin vooropstellen i.p.v. het recht van het individu? Als we teveel inzetten op de rechten van individuen – ouders of kinderen – kan de specifieke band en de eigenheid van het gezin niet genoeg gethematiseerd worden. Als we op zoek zijn naar nieuwe taal, dan is die juridische taal niet geschikt, dat is voor extreme gevallen.

- **Bruno Vanobbergen**

Maar je moet kinderen wel die juridische zekerheid kunnen geven. Bijvoorbeeld donorschap: dat is ook veel meer dan een juridisch verhaal. Maar in België is er sinds 2007 een wet op anoniem donorschap. Kinderen werden daarbij op geen enkele manier in rekening genomen, de rechtspositie van de minderjarige helemaal niet verankerd. Dan is het wel heel moeilijk om dat bredere verhaal te vertellen. Die juridische ‘fond’ heb je dus nodig, die moet je leggen.

- **Petruschka Schaafsma**

Als je bij anoniem donorschap was begonnen bij gezin, dan had je meteen ontdekt dat een vader hebben die je niet kent, iets heel raars is. Als je die werkelijkheid als fond had genomen, dan hoefde je niet je toevlucht te nemen tot dat perspectief van een individu die recht heeft op weten wie de ouder is. Nu moeten we de rechtspraak herijken. Maar hadden we van meet af aan de realiteit van de speciale gezinsband als discours gehad, dan hadden we niet die noodmaatregel via de rechten moeten nemen.

- **Bruno Vanobbergen**

Dat betwijfel ik. Daarin verschillen we van mening.

Het gezin heeft niet alleen rechten, maar ook plichten. Kan je iemand dwingen om een rusthuisfactuur te betalen, of om zorg te bieden?

- **Bruno Vanobbergen**

Als het over kinderen en scheiding gaat, zijn wij voorstander van op zijn minst een ouderschapsplan, waar biologische ouders een rol krijgen, maar ook uitbreiden is mogelijk. Officialiseren is belangrijk, omdat je op veel situaties botst waarin verantwoordelijkheid niet opgenomen wordt. Bemiddeling is een belangrijk instrument om ouders daarop te wijzen.

- **Ben Driss**

Luisteren naar families is belangrijk – luisteren naar hun eigen oplossingen. Ons doelpubliek heeft veel verschillende waarden – het is moeilijk om juridisch kader te scheppen dat voor iedereen past.

(Aan Katrien Verhegge): Wat neem je mee naar minister?

- **Katrien Verhegge**

Een belangrijk discours: het opnieuw benoemen van belang van verbondenheid en basisweefsels waarin beleid vorm krijgt – geen postgezinsbeleid, maar back to the roots, en dat ondersteunen.